CZU: 811.133.1`37:001 **DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.13347920**

ABORDAREA TERMINOLOGIEI ȘTIINȚIFICE FRANCEZE PRIN PRISMA DINAMICII SALE SISTEMICE

Ana GUȚU

doctor în filologie, conferențiar universitar
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, RM
orcid id: https://orcid.org/0000-0002-1965-136X

The article focuses on the dynamics of the evolution and constitution of French technical-scientific terms in correlation with extra-linguistic realities. The author combats certain criteria of terminologisation such as neosemanticism and the lack of synonymy, by proving by dint of examples that technical-scientific terms are polysemous and attest to synonyms. The dynamics of the spheres of scientific terminology is also due, according to the author, to the secondary semiosis in which metaphor plays a decisive role. Apart from this, the technical-scientific progress which is often ensured by researchers publishing their works in English, determines the influence of English on the scientific terminology of other natural languages.

Key-words*: termen, system, terminologisation, terminological synonymy, referential domain, terminological polysemy.*

Schimbările scalare ale terminologiilor, condiţionate de restructurarea simultană a paradigmei noţionale din domeniul referenţial este motivată de fiecare dată, după cum am putut să remarcăm prin studierea terminologiei franceze a telecomunicaţiilor şi telefoniei, de factorul extralingvistic al apariţiei unui mijloc tehnic nou. Un alt factor extralingvistic, ce stimulează saltul diacronic (*Piotrowski, Bektaev, Piotrowskaja 1985, p. 36 -45)*, în primul rând în câmpul terminologic, iar apoi în sistemul terminologic, îl constituie descoperirea unor fenomene noi în natură sau manifestarea concepţiilor ştiinţifice principial novatoare (*Besse 1982; Gesche 1994; Gaudin 2000)*. Drept exemplu poate servi reconstruirea la finele secolului XIX şi în prima jumătate a secolului XX a terminologiei fizicii atât în limba franceză, cât şi în alte limbi ale lumi.

Totuşi, astfel de salturi dinamice sunt observabile nu în toate terminologiile. Dinamica terminologiilor ştiinţelor umanistice, care nu depind în mod direct de factorii extralingvistici, nu prezintă reconstruiri scalare simultane. Dezvoltarea acestor terminologii are loc într-un mod non-linear, non-omogen, contradictoriu şi are loc într-un tempo mai lent în comparaţie cu terminologiile tehnico-ştiinţifice. În sferele terminologice schimbările semnificaţiilor şi formelor ULT la exterior par să semene cu mişcarea browniană a particulelor în mediul gazos sau lichid.

În acelaşi timp, trebuie să verificăm dacă salturile diacronice observate în terminologiile ierarhic organizate, precum cea a telecomunicaţiilor şi telefoniei, duc la cristalizarea imediată şi stabilizarea sistemică. Reieşind din cele spuse mai sus, ne vom referi

la descrierea proceselor microdinamice, care pot fi observate în baza terminologiilor tehnico-ştiinţifice şi umanistice franceze.

Fondatorii ştiinţei terminologice *(Felber 1979: 20 - 32; Wűster 1974, 1979; Lotte 1993a: 159 - 289 b 1993b: 190 – 205)* afirmau că în varianta ideală fiecare termen trebuie să se caracterizeze prin trăsături bazice precum ***monosemantismul, independenţa contextuală, lipsa sinonimelor şi marcajul stilistic zero, caracterul non-contradictoriu al reflectării de către termen a conceptelor noţiunii, cât şi definiţia şi precizia semnificaţiei.***. Aceste postulate au fost acceptate irevocabil de toate comisiile terminologice, care se ocupau de reglementarea şi standardizarea atât a terminologiilor nou formate, cât şi a celor deja existente. Materializarea completă a criteriilor enumerate în diversele sfere terminologice ar fi trebuit, după părerea terminologilor teoreticieni, pe de o parte, să lichideze asimetria formei şi conţinutului în metalimbajele tehnico-ştiinţifice, iar pe de altă parte, să blocheze fluctuaţiile deliberate şi non-controlabile, dar şi modificările serioase în câmpurile terminologice şi sistemele terminologice ale unor sfere terminologice. Să examinăm în continuare cum se realizează criteriile susmenţionate ale teoriei terminologice în unele sfere terminologice franceze.

Sinonimia. Fenomenele complexe de manifestare a sistemului limbii nu pot să se reducă la înţelegerea simplistă a sinonimiei ca echivalare a semnificaţiilor unor lexeme diferite ca formă (*Marouzeau 1951; The Encyclopedia... 1993*). Lucrul cu textele tehnico-ştiinţifice şi dicţionarele terminologice ce acoperă diverse domenii referenţiale ne demonstrează că în pofida eforturilor normalizatorilor terminologi, cerinţa de a exclude sinonimia este mereu încălcată în practica funcţionării termenilor în limba franceză. În acest sens vom evidenţia faptul că anume noţiunile generice, de bază şi obiectele acestor domenii referenţiale capătă semnificaţii diverse. Astfel, în DR „Programare" şi „Tehnica de calcul" noţiunea *referat* este parafrazată prin sinonimele *abrégé* şi *résumé.* Terminologia militară este şi ea caracterizată de fenomenul sinonimiei, de exemplu, noţiunea fundamentală *tanc* este redată de lexemele *char, char d'assaut, char de combat, tank*. Sinonimia este pe larg răspândită şi în terminologia automobilului, să comparăm seriile terminologice *carburateur – carburo* (carburator); *pont moteur avant, pont avant, pont AV, train moteur avant* (podul anterior al motorului); *TCD - tampon cylindrique double* (tampon cilindric dublu) ş.a.

Sinonimia terminologică este mai cu seamă reprezentată în domeniile referenţiale ale ştiinţelor umanistice, asupra cărora eforturile comitetelor şi organismelor de standardizare a terminologiilor nu se extind. Drept exemplu pot servi discrepanţele sinonimice în terminologia lingvistică franceză. De exemplu, *linguistique* alături de *science de la langue* – lingvistică, *linguistique appliquée - industrie de la langue* – lingvistica aplicată, sau *sémiotique – sémiologie* – semiotica, cât şi *unité de discours - unité de parole* – unitatea discursivă, *unité de vocabulaire - vocable* - vocabulă. Pentru desemnarea construcţiilor de tipul *c'est...qui, c'est...que* în literatura gramaticii franceze sunt utilizate 8 sinonime: *la mise en propos, la mise en relief, la mise en valeur, le clivage, les phrases clivée, le détachement, le présentatif, le tour de présentation* (*Dąbska-Prokop 1995, p. 39 - 40*).

Pentru analiza mecanismelor, ce funcţionează în interiorul sistemului terminologic, noţiunea generalizată de sinonimie, pe care am utilizat-o, nu este suficient de plauzibilă.

Problema e că noţiunea de sinonimie este destul de largă şi cuprinde multe tipuri de similitudine semantică între unităţile lexicale. Luarea în considerare a acestei sinonimii multiaspectuale ne ajută să descoperim esenţa proceselor semiotice dinamice, ce au loc în interiorul unui sau altui sistem terminologic.

Sinonima în domeniul noţional-referenţal "Telefonia". În pofida faptului că sfera terminologică a domeniului noţional-referenţial „Telefonia" este în vizorul permanent al comisiilor terminologice, în sistemul ei termnologic observăm cele mai multe tipuri de termeni echivalenţi din punct de vedere semantic. Să examinăm deocamdată branşa stângă a grafului clasificator, reprezentat în desenul 1. Să începem cu sinonimele absolute, ce includ varinatele şi dubletele.

Variantele termenilor apar în rezultatul schimbării doar a formei termenului cu păstrarea intensionalului şi extensionalului unităţii terminologice iniţiale. Drept exemplu pot servi abrevierile de tipul *télé* de la *télévision* – televiziune; *T.S.F.* de la *télégraphie sans fil* – radiotelegrafie, radio; FM de la *modulation de fréquence* – modulaţie de frecvenţă. Tot aici se raportă şi construcţiile eliptice, care apar în rezultatul compresiunii lexemelor iniţiale, să comparăm: *macro* de la *macro-insruction* sau *bureau automatique* de la *bureau central automatique* ce vine la rândul său de la *bureau central téléphonique à services automatiques* – staţie telefonică automată.

E cazul să deosebim variantele de dublete, care sunt totodată şi sinonime absolute. Dubletele nu au doar o formă completamente distinctă de forma iniţială a unităţii terminologice, ci pot să conţină şi un set de caracteristici intensionale care nu se cuprind în termenul iniţial, să comparăm: *téléphone sans fil - téléphone portable - téléphone portatif - téléphone de poche - téléphone mobile* – telefon mobil; *téléphoniste - standardiste - opératrice* – telefonsită. Câte odată sinonimele –dublete apar drept rezultat al decodării termenilor eponimici, creaţi în baza numelor proprii şi care au o intensionalitate săracă, să comparăm: *appareil Baudot > appareil rythmique à cinq moments de Baudot* – aparatul de dactilografiat a lui Baudot; *bélinographe > phototélégraphe* – fototelegraf.

Apariţia termenilor—dublete poate fi legată şi de schimbarea sau lărgirea volumului informaţional al noţiunii generice. Iată de ce termenul vechi este înlocuit cu termenul nou, cel care reflectă mai plauzibil şi mai exhaustiv intensionalitatea noţiunii: termenul *taxiphone* (1933) – telefon automat - a fost substitut de termenul *publiphone* (1983). Fenomenul dubletelor sinonimice survine în rezultatul împrumuturilor de termeni anglosaxoni – să comparăm dubletele: *PC, code Pin, Web* şi *Net* alături de termenii francezi iniţiali *ordinateur de bureau, code secret* şi *toile.* În sfârşit, în calitate de dublete sunt utlizate şi simbolurile non-verbale *@= adresse de courrier électronique* sau *www. = adresse Internet.*

Cât priveşte sinonimele convenţionale, în DR „Telefonia" ele nu sunt frecvent folosite. În calitate de exemplu vom cita binomul *téléphone mobile* /telefon mobil şi *mobile/un mobile*, care păstrează alături de semnificaţia nouă telefon mobil şi semnificaţia tradiţională *stimul,* şi binomul *micro-ordinateur* şi *micro* – micro-calculator şi totodată microfon (TLF). În schimb în terminologia ştiinţelor umanistice sinonimia convenţională este foarte larg răspândită. De exemplu, în terminologia saussuriană *langage* este tratat drept suma noţiunilor *langue* – sistemul limbii şi *parole* – limbaj *(Saussure 1995,*

P. II, chapitre V) în lucrările discipolilor lui şi a susţinătorilor teoriei sale ULT *langage populaire* şi *langue populaire* apar drept sinonime convenţionale.

Aşa dar, în pofida eforturilor teoreticienilor în domeniul terminologiei şi actvităţii de standardizare regulamentare a termenilor, sinonimia acestora e atestată în toate sferele terminologice. Observările efectuate asupra funcţionării termenilor atât tehnico-ştiinţifici, cât şi ai DR al ştiinţelor umanistice ne permite să afirmăm că apariţia echivalenţelor, dubletelor sau sinonimelor se datorează, în principiu, următorilor factori:

1. Sinonimia termenilor serveşte drept mijloc de augmentare a calităţii stilului expunerii materialului de popularizare ştiinţifică, asigurând varietatea arsenalului de exprimare. Această tendinţă poate fi ilustrată prin contextul următor (cu referire la DR „Tehnica de calcul"):

La nouvelle generation de Pentium III debarque dans les ***ordinateurs portatifs*** *de Toshiba. Toshiba adopte le dernier raffinement technologique d'Intel: le nouvel processeur Pentium III avec la technologie Speed-step, capable de preserver l'autonomie de la batterie* ***des notebooks****. Lorsqu'ils sont branches sur le secteur****, les portables*** *dotes de cette recente puce fonctionnent a pleine vitesse* (L'ordinateur individuel N115, mars 2000: 56).

2. Economia lingvică dictează înlocuirea ULT exagerat de complexe prin variantele lor siglizate. Această tendinţă este pe larg prezentată în metalimbajul „Telefoniei", care se caracterizează prin abundenţa formanţilor polisinaptici şi abrevieiri atât în comunicarea profesională, cât şi în documentele oficiale. De exemplu, termenul *réseau (m) numérique à intégration de services* – reţea telefonică digitală multifuncţională are două variante *Numéris* şi *RNIS*, obţinute prin abreviere.
3. Dezvoltarea non-uniformă a terminologiilor din diverse DR în diferite limbi condiţionează la prima etapă apariţia termenilor împrumutaţi, iar mai apoi a termenilor în limba maternă pentru desemnarea uneia şi aceleiaşi noţiuni. De exemplu, noţiunea „mijloace de programare" a fost desemnată la început de anglicismul *soft*, care treptat este eliminat de galicismul *logiciel* şi franco-anglicismul *c/c equipement soft*.
4. Unii termeni sinonimici la prima etapă sunt menţinuţi în limbă graţie faptului că fiecare din ei atestă noi nuanţe semantice adiţionale. De exemplu, în trecut dubletele semantice *c/c réseau interrégional* şi *réseau à grandes distances* - reţea telefonică de lungă comunicaţie – se menţin graţie diferenţierii în practica profesională, în primul caz, făcându-se referinţă la comunicaţiile inter-regionale şi în cel de-al doilea – la mărimea distanţei.

Mitul monosemantismului terminologic. Afirmaţia tranşantă a unor reprezentanţi ai ştiinţelor exacte, care nu se ocupă în mod profesional de problemele terminologiei şi ale traducerii informatizate, referitor la faptul că termenii în marea lor majoritatea sunt monosemantici, poate fi contestată la prima consultare a dicţionarelor tehnico-ştiinţifice. Recurgând la dicţionare vom constata că unul şi acelaşi termen în diverse metalimbaje are semnificaţii diferite. Astfel, termenul francez *souris* (eng. mouse, germ.Maus), care are semnificaţia „mus musculus", în metalimbajul tehnicii de calcul are o altă semnificaţie – dispozitiv pentru introducerea datelor. Totodată, alături de polisemia şi omonimia între domenii, chiar în interiorul unuia şi aceluiaşi metalimbaj bine normalizat

se atestă mereu cazuri de polisemie şi dublete ale ULT. Aşa de exemplu, în metalimbajul DR „Telefonie şi Telecomunicaţii" la fiecare pas se întâlnesc termen polisemantici. În majoritatea cazurilor sursa centrală a acestui fenomen este ***semioza secundară***. Să comparăm: *télécommande* 1) transmiterea la distanţă a unei comenzi prin mijloace de telecomunicaţie; 2) totalitatea de mijloace tehnice prin care se realizează o astfel de transmitere. Ultima semnificaţie se extinde pentru a fi completată de încă două seme:

1. mijloc de orientare a informaţiei
2. unirea provizorie a canalelor de telecomunicaţie în scopul transmiterii informaţiei.

Drept sursă a polisemiei textuale poate servi ambisemia, facultatea termenului de a funcţiona în texte, actualizându-şi diversele semnificaţii. Apariţia ambisemiei depinde de factori extralingvistici de natură diferită. Aşa, de exemplu, apariţia ambisemiei în DR examinat este legat de dezvoltarea ei „în salt", în rezultatul căreia termenii „bătrâni" capătă semnificaţii „tinere". Astfel, *phototélégraphie*, care desemna în anul 1904 noţiunea *fototelegrafie,* în 1967capătă semnificaţia de *legătură prin faximil*; *micro-ordinateur* în 1971 avea semnificaţia *calculator personal de dimensiuni mici*, în 1995 capătă şi semnificaţia de *calculator portabil*. În legătură cu lărgirea şi restructurarea DR unii termeni „bătrâni" pot corela cu noţiunile noi. Să comparăm: *tachygraphe* (1790) *taşigraf*, *telegraf optic – tachygraphe* (1967) *taxometru de autoscriere*; *téléphonage* (1922) *telefonare – téléphonage* (1976) *transmiterea telegramelor prin telefon*.

În ştiinţele umanistice, unde terminologiile nu se pretează reglementărilor artificiale, polisemia termenului şi a ULT este pe larg răspândită. Drept exemplu poate servi interpretarea termenilor fundamentali ai lingvisticii, semioticii şi teoriei literare: semn (eng. *sign*, fr. *signe*, germ. *Zeichen*). Constatăm că acest termen *(Piotrovskii 1999, p. 44 - 45; Chingareva-Slavine 2003, p.26 - 30)*, este utilizat în scrierile filologilor, semioticienilor şi logicienilor europeni, cel puţin, cu 4 semnificaţii:

1. „obiect, formă, fenomen, semnal prin care este desemnat, exprimat un alt obiect" (*Mounin, 2004, p.299*) sau „lucruri materiale ca semne ale alt ceva" (*Nauta 1972, p.. 293; Peirce I, 1931*);
2. mijloc de distingere a semnificaţiilor în timpul comunicării (*Buyssens 1943, p. 38; Eco 1988, p. 36 - 29*);
3. esenţă ideală diadică, „fapt fizic... şi fapt fizico-mental" psihic în ambele componente, adică în semnificat şi semnificant (*Saussure, 2004, p.24; Martinet 1967, pp. 8 - 25*);
4. entitate materială-ideală (element diadic al limbii), ce reprezintă un obiect, o caracteristică, un raport al realităţii, care înglobează unitatea conţinutului ideatic (semnificat) şi a sunetelor articulate fonematic (semnificant) (*Chingareva-Slavine 2003, p. 29*).

Spre deosebire de ştiinţele exacte, care relativ repede găsesc o definiţie non-contradictorie şi non-ambiguă pentru termenii noi (câte odată prin decret „forţat"), elaborarea definiţiilor termenilor ştiinţelor umanistice, cât şi căutarea semnalului acustic-grafic adecvat reprezintă un proces îndelungat, ba chiar şi antagonist.

Drept exemplu elocvent pot servi „lecturile" sau interpretările notiţelor lingvistice ale lui Ferdinand de Saussure, referitoare la perioada 1891-1908 şi familiarizarea cu notiţele cursului său de lingvistică generală, pe care l-a predat în Universitatea din Geneva

în anii 1907, 1908-1909 şi 1910-1911 (Saussure, 2002). Pentru a completa informaţia despre transformările în volumul semantic al termenului *signe*, vom menţiona, că în notiţele anilor 90 ai secolului XIX şi primii ani ai secolului XX cuvântul *signe* este des utilizat cu prima sa semnificaţie, cea peirciană – obiect, însemn, fenomen (semnal) prin care este exprimat-desemnat un alt obiect în procesul comunicării, să comparăm: . ... *quand un pavillon flotte au milieu de plusieurs autres au mât... il a deux existences: la première est d'être une pièce d'étoffe rouge ou bleue, la seconde est d'être un signe ou un objet, compris comme doué d'un sens par ceux qui l'aperçoivent* (*Saussure 2002, p. 54*). Mai apoi, autorul elveţian începe să accentueze în termenul respectiv semul deosebiri, diferenţierii: - *... il n'y a dans la langue ni signes, ni significations, mais des* ***différences*** *de signes et des* ***différences*** *de signification...* (*Saussure 2002, p. 70*).

Toate aceste „lecturi" polifonice nu trebuie tratate drept nişte divagări brouniene. Ele au contribuit la precizarea şi constituirea noţiunii fundamentale a semiologiei, *semnul-signe*, care stă la baza lingvisticii secolelor XX-XXI.

Termenul şi conotaţia lui. Semioza terminologică (denumirea) unei noţiuni apărute recent în oricare domeniu referenţial prevede, de obicei, alegerea unei unităţi lexicale, în forma interioară a căreia s-ar reflecta nu doar conceptul semic de bază al noţiunii desemnate, ci şi semele lui adiţionale (inclusiv conotative). Dacă este vorba despre terminologiile ştiinţelor exacte şi despre DR tehnice, în cazul lor, de obicei, procesul de nominalizare se orientează spre semul conceptual de bază al semnificatului viitoarei unităţi terminologice. Astfel, de exemplu, în DR „Tehnica de calcul" există puţini termeni expresiv-metaforici. Vom menţiona câţiva de aceştia: *code-souplisseau* (eng. *spaghetti-code* – programă nestructurată), *navigateur* – programă de vizualizare (de la *navigateur* - navigator), sau *puce* 1) cristal, 2) microschemă integrată (de la puce - purice), *souris* – dispozitiv de introducere a datelor. În aceste cazuri, expresivitatea funcţional-cotidiană a acestor ULT, fiind dictată de forma lor interioară, a existat doar la etapa incipientă a formării lor metaforice. Pe măsură ce aceste ULT sunt utilizate în limbajul specializat, încărcătura lor conotativă se pierde ca atare sub presiunea semnificaţiilor normativ-terminologice. Specialistul în tehnică de calcul nu se gândeşte astăzi la originea metaforică a termenilor *souris, puce* ş.a.

Totodată, există astfel de DR pentru care este important impactul emoţional al termenului asupra receptorului sau a emiţătorului informaţiei lingvice. Pentru soluţionarea acestei probleme în procesul de nominalizare a noţiunilor noi sunt utilizate seme conotative prin semioza secundară şi metaforizare. Într-adevăr, în terminologiile cele mai diverse există termeni ce poartă amprenta încărcăturii emotiv-expresive. O astfel de semioză este utilizată în cazul terminologiilor militare, care folosesc voluntar termeni tehnici „înspăimântători", de exemplu: SA-321 *Super frelon* – elicopter militar de transport (*frelon* în traducere înseamnă „gărgăun"). Din acelaşi grup de termeni „înspăimântători" fac parte şi mărcile de tancuri germane şi automobile blindate ale celui de-al Doilea Război Mondial şi a Bundesverului - *Tiger, Panter, Leopard* sau în engleză *cobra, aircobra, flying fortress, mosquito, mustang* (mărci ale bombardierelor americane din perioada celui de-al Doilea Război Mondial). Aceste fenomene sunt desrcise în detalii în cartea *Piotrowski, Popescu et al. 1985, p. 84, 86 - 87*.

Un rol important îl joacă marcajul emotiv publicitar în terminologia modei. Drept exemplu vom cita termenul *bikini* (de la denumirea geografică Bikini – insule în Oceanul Pacific, unde a fost experimentată pentru prima dată explozia bombei cu hidrogen); *Kangourou* – pulover cu buzunar la burtă; *jodhpur thuide* – pantaloni mulaţi pentru hipism. Aceste nuanţe stilistice sunt susţinute de sufixele diminutive afective – *jupette* – fustă foarte scurtă, care acoperă partea superioară a coapsei sau *robette* – rochiţă scurtă.

Metafafora este pe larg utilizată la formarea unităţilor terminologice din DR „Produse de patiserie" (Cuisine et vins 1987; Larousse de la cuisine 2002). În corpusul termenilor întâlnim:

1. asociaţii după formă, de exemplu, *gâteau allumette* - prăjitură în foi lunguiaţă, asemănătoare cu chibritul; *barquette* – prăjitură ovală în formă de bărcuţă; *millefeuille* – tortă în foi; *pain chapeau* –prăjitură în formă de pălărie; *pain coiffé, pain collier, pain cordon, pain en couronne, pain scie, palmier* - prăjitură în formă de frunză de palmier, etc.
2. asociaţii după efecte gustative la om: *croquet* – biscuite subţire, uscat (de la croquer – a ronţăi); *puits d'amour* – prăjitură din aluat în foi cu cremă (ad literam – fântâna dragostei); *vol-au-vent* – prăjitură uşoară ce se topeşte în gură ca vântul.
3. asociaţii local-temporale, de exemplu: *amusette, amuse-gueule* (de la amuser – a se amuza) – prăjituri micuţe, săndvişuri pentru aperitiv, care sunt servite în timpul meselor de sărbătoare pentru a suscita pofta de mâncare; *bouchée* – (de la bouche – gură) – prăjitură sau orice bucăţică de alt produs care poate fi luată în gură; *gâteau week-end* – prăjitură care poate fi luată la pik-nik în afara oraşului în zilele de odihnă (a se vedea anexa).
4. antonomazia, de exemplu, *dartois* - tortă din aluat în foi cu dulceaţă, după numele familiei cunoscute de nobili francezi d'Artois ; *gros Guillaume* – pâine din cereale cu tărâţă (de la gros Guillaume – ţăran necioplit); *richelieu* – soi de prăjitură în cinstea cardinalului de Ricehelieu; *sandwish* – sendvici, după numele grafului Sanwish, al cărui bucătar a inventat special pentru stăpânul său un fel de mâncare, pentru ca acesta să poată să se înfrupte fără a se sustrage de la jocul în cărţi.
5. asociaţii toponimice, de exemplu, *génoise* – prăjitură uşoară cu cremă albă – de la denumirea Genova; Mont-Blanc – tortă, ornamentată cu cremă albă (după denumirea muntelui Mont Blanc).

Deci, am putut să ne convingem de faptul că ***metaforizarea***, ca una din formele semiozei secundare, este destul de răspândită în calitate de nominalizare în metalimbajele diverselor domenii referenţiale franceze: cultura, tehnica şi ştiinţa, care, pe măsura dezvoltării lor, furnizează materie conceptuală nouă, care necesită să fie denumită. Metaforizarea permite nu doar descrierea noilor obiecte şi fenomene ale realităţii, ci şi evidenţierea caracteristicilor lor imanente, non-observabile la prima vedere.

Procesul metaforizării terminologice se realizează, după cum am urmărit, în câteva etape semiotice.

La ***prima etapă*** are loc reperarea referentului ca atare (obiect al lumii exterioare, în cazul nostru, noţiune tehnico-ştiinţifică).

La ***etapa a doua*** are loc corelarea acestui obiect cu altul, bine descris şi bine determinat.

La ***etapa a treia*** se realizează depistarea şi reliefarea semelor complementare, importante pentru descrierea esenţei referentului.

La cea ***de a patra şi ultima etapă*** referentul capătă denumire, ce permite să fie transmisă cu exactitate esenţa obiectului cercetat prin mijloacele limbii naturale. Acest proces este bine exemplificat prin căutarea de către Ferdinand de Saussure a definiţiei pentru termenul „semnul lingvistic" (le signe), comparându-l pe acesta cu drapelul (le pavillon). Cu alte cuvinte, pe lângă funcţia denominativă, metafora are în textul tehnico-ştiinţific şi funcţia conceptuală, scopul căreia este formarea conceptelor noi în semnificatul semnului terminologic. Aşa dar, metaforizarea în nominalizarea terminologică este nu doar un produs, ci şi un mijloc de cercetare ştiinţifică.

Vorbind despre aspectele conotative ale terminologiei, trebuie să luăm aminte, că ele constituie una din sursele de îmbogăţire a limbii literare contemporane. O atare expansiune terminologică ne demonstrează că frontiera între vocabularul terminologic şi limbajul uzual este foarte incertă. Nu face excepţie nici terminologia franceză a Telecomunicaţiilor şi limba franceză literară.

După cum am mai menţionat, nominalizarea terminologică, ce ia naştere în baza semiozei secundare, conţine elementul expresiv, care ia parte la crearea termenului. Ulterior marcajul stilistic treptat este strâmtorat de semnificaţiile normative-terminologice. Însă, încărcătura emotivă a termenului poate să persiste mai mult atunci când el este format de la cuvintele cu marcaj emotiv ce sunt utilizate în limbajul activ: *être à l'écoute* - a asculta (convorbiri telefonice); *dextérité*- dexteritate; *secret téléphonique* – secret telefonic; sau de la cele ce ţin de stilul vorbit: *frimousse* - mutrişoară>*frimousse* – mutrişoară zâmbindă, simbol în poşta electronică.

La rândul lor unităţile terminologice pot să capete o componentă conotativă la nivel de vorbire, unde procesul trecerii termenului din uzul special în cel comun, cum am mai menţionat, se realizează în baza triadei: sistemul limbii – sistemul vorbirii – textul (vorbirea). Să comparăm expresiile:

faire le télégraphe (anul 1872) – a gesticula, a da puternic din mâni în timpul vorbirii (în baza asemănării cu telegraful optic); *style télégraphique* (anul 1923) – succint, laconic (în baza asemănării cu textul telegramei); *téléphone arabe* (anul 1964) – transmiterea rapidă a noutăţilor din gură în gură; *téléphone "rouge"* (anul 1964) – telefon roşu, telefon pentru comunicare specială.

Termenul poate căpăta nuanţe expresive şi în contexte nespeciale, de exemplu, în textele spoturilor publicitare, unde obiectele publicităţii deseori în ultimii ani au devenit noile mijloace de comunicare:

Une petite merveille qui ne demande qu'a sortir avec vous. Les 3 nouveax hp Pavilion portables irrésistiblement beaux et légers sont prêts à vous suivre partout à la maison et au bureau

(L'ordinateur individuel N137, mars 2002: 31).

În mesajul dat semantica termenului hp *Pavilion portable* – lap-top – include semnificaţia emotivă complementară (*irresistiblement beaux et légers*), semul insufleţirii,

(*sont prêts a vous suivre*), iar termenul se alege cu un sinonim contextual expresiv - *une petite merveille*.

Împrumuturile în terminologia franceză a telecomunicaţiilor. Printre cauzele împrumuturilor din limbile străine în terminologii se evidenţiază cele de origine lingvistică şi extralingvistică.

Cauzele lingvistice ale împrumuturilor sunt:

- încărcătura semantică pronunţată a cuvintelor limbii originale;
- perceperea facilă a împrumuturilor în virtutea elementelor lingvice internaţionale;
- caracterul succint al termenilor împrumutaţi;
- capacitatea derivaţională prolifică în limba originală şi posibilităţile morfematice combinatorii organic compatibile;
- simbolismul împrumuturilor (elementele articulate ale cuvântului sunt percepute ca ceva mult mai integru decât în limba originală, având o predilecţie pentru formaţiuni derivate).

Cauza extralingvistică a împrumuturilor este grefarea în limba originală nu doar a cuvântului împrumutat, ci a noţiunii pe care o exprimă, aceasta luând naştere anume în limba împrumutului. Pe de altă parte, împrumutul are şi alte priorităţi: cuvântul împrumutat este monosemantic, el are un singur referent, fapt destul de important pentru volumul semantic al termenului.

Anglicismele în terminologia franceză a telecomunicaţiilor. Analiza sistemică-diacronică a terminologiei franceze a telecomunicaţiilor denotă prezenţa la diferite etape ale dezvoltării sale a unui număr important de împrumuturi, la început de origine greco-latină, iar în prezent – de origine engleză. *(Lerat 1994; Hong 1997; Lexikologie 2002,2003)*. Evoluţia anglicismelor prezintă un interes deosebit pentru studierea proceselor lingvistice şi extralingvistice în terminologia franceză contemporană.

Sfârşitul secolului XX a schimbat radical rolul limbii engleze în dezvoltarea sferei terminologice a telecomunicaţiilor nu doar în interiorul limbii engleze însăşi, ci şi în raport cu alte limbi. Limba engleză a căpătat statut de *lingua franca*, fapt despre care ne mărturiseşte cantitatea importantă a termenilor englezeşti în terminologia telecomunicaţiilor şi în alte terminologii tehnico-ştiinţifice în limbile lumii. Expansiunea limbii engleze în spaţiul mondial transformă astăzi anglicismele, mai exact fie spus, americanismele, în internaţionalisme.

Tabelul 1. Dinamica împrumuturilor internaţionalismelor în terminologia telecomunicaţiilor
(100% se raportă la numărul general al termenilor în fiecare perioadă studiată).

	Anii 1790-1830	**Anii 1831-1881**	**Anii 1881-1949**	**Anii 1949-1969**	**Anii 1969-1988**	**Anii 1989-2006**
Anglicisme	-	-	1 %	0,5 %	0,7 %	4,6 %

Procesul de internaţionalizare a sferei terminologice a telecomunicaţiilor este condiţionat, în primul rând, de următorii factori extralingvistici:

1. factorul economic, esenţa căruia constă în aceea că SUA şi sateliţii săi deţine poziţia de lider pe piaţa tehnologiilor mobile şi comunicaţiilor Internet;
2. factorul cultural, şi anume cunoaşterea de către vorbitorii limbii materne (în cazul nostru a limbii franceze) a limbii-surse a împrumuturilor;
3. factorul socio-psihologic – tendinţa vorbitorilor limbii receptoare de a utiliza vocabular prestigios, deoarece un număr mare de internaţionalisme se atestă în domeniile referenţiale ale ştiinţei şi tehnicii, care au un rating înalt.

Împrumuturile în limba franceză din engleză sunt facilitate şi de similitudinile genetice ale ambelor limbi *(Language Typology and Language Universals 2001; Rey, Delesalle 1979)*.

Termenii-anglisicme apăreau permanent în terminologia franceză a telecomunicaţiilor, să exemplificăm: împrumuturile de la mijlocul secolului trecut *broadcasting* – emisie radio, *speaker* – dictor ş.a. Dar anume răspândirea panmondială a tehnologiilor telefoniei mobile şi a comunicaţiilor prin Internet, ale căror mijloc este limba engleză, a dus la invazia termenilor englezeşti-neologisme.

Internaţionalismele îşi păstrează preponderent apanajul grafic şi sonor în limba-receptoare, în cazul dat în limba franceză. *PocketPC* – computer personal de buzunar; *Smartphone* – telefon deştept (telefon mobil cu funcţii adiacente); *mailbomb* – copierea secretă a cărţii de adrese şi trasmiterea mesajelor din numele proprietarului calculatorului; *chat* – corespondenţă prin internet în regimul timpului real; *spam* – trimiterea mesajelor electronice şi a celor publicitare posesorilor de adrese electronice fără permisiunea acestora; *notebook* – computer portativ; *roaming* – roaming, telecomunicare prin telefonie mobilă în afara frontierelor ţării în baza contractelor companiei ce activează la nivel naţional cu alţi agenţi economici din străinătate; *hacker* – hacker, spărgător de coduri electronice; *TabletPC* – computer mobil –planşetă.

Totodată, împrumuturile din limba engleză pot fi asimilate şi pot suferi schimbări fonetice şi morfologice prin adaptare: de exemplu, englezescul *organizer* a dat în franceză *organiseur* – computer de buzunar; englezescul *scanner* a dat în franceză *scanneur*, iar termenul *processor* a devenit în franceză *processeur*.

Este necesar de accentuat faptul că în limbile engleză şi franceză se întâlnesc cuvinte echivalente din punct de vedere etimologic, construite în baza morfemelor greceşti şi latineşti. Aceste cuvinte sunt identice după formă (cu excepţia accentelor) şi conţinut semantic în terminologia telecomunicaţiilor: *domaine, mobile, portable, paquet, site, icône, message électronique, numérique; protocole* ş.a.

Unele cuvinte englezeşti au devenit sursă de îmbogăţire a arsenalului morfematic al limbii franceze. Devin productive elementele englezeşti e- (< eng. electronic), i- (< eng. internet), Web (< eng. World Wide Web), care deja au căpătat materializare grafică-fonetică /lexico-gramaticală constantă în limba franceză, de exemplu: *e-mail* – poşta electronică; *e-commerce* - comerţ electronic, activitate comercială prin Internet; *e-camescope* – cameră digitală cu posibilitatea redactării la computerul personal; *i-mode* – funcţia acces Internet de la telefonul mobil; *i-shot* – transmisia datelor din Internet la telefonul mobil; *Webmail* – poştă electronică; *Webcam* – cameră video Internet; *Webphone* – telefon video cu acces la Internet.

Anglicismele îşi manifestă activ posibilităţile derivaţionale în baza limbii franceze. De exemplu, *palmeur* (derivat de la Palm – numele firmei producătoare de calculatoare de buzunar); *cliquer* , *clic* - de la englezescul to clic; *surfer* – (sur Internet) – a naviga pe Internet, *surfeur* – cel care navighează pe Internet, *surf* – navigare pe Internet (de la englezescul to serf); emailler (de exemplu, emaillez-moi votre réponse) - trimite răspuns prin e-mail (de la englezescul e-mail); chatter – a vorbi prin chat (de la englezescul chat); derivatele de la englezescul spam (trimiterea mesajelor electronice şi a celor publicitare posesorilor de adrese electronice fără permisiunea acestora) – *spammer*, *spammé, spammeur, spamming* sau sintagma terminologică *logiciel antispam* – programă antispam.

Extrem de active sunt abrevierile englezeşti provenite de la literele iniţiale ale termenilor: *CD* (Compact Disk) - disc compact; *FM* (*frequency modulation/frequence modulation*) – frecvenţă radio; *PAL* (*Phase Alternating Line*), *SECAM* (*Sequential Colour A Memory*) – sisteme ale televiziunii în culori; *VHF* (*Very High Frequency*) - frecvenţă foarte înaltă; *IP (Internet Protocol*) – Internet Protocol; *WAP (Wireless Application Protocol)* - tehnologia accesului Internet prin telefonul mobil; *DVD (Digital Video Disk)* - disc video, disc DVD; *WWW (World Wide Web)* – Internet; *SMS (Short Messaging Service)* – mesaje textuale scurte (telefonia mobilă); *MMS (Multimedia Messaging Service)* - mesaje multimedia (telefonia mobilă), *GSM (Global System for Mobile communication)* – sistem global de telefonie mobilă; *GPS (Global Positioning System)* – sistem global de căutare prin poziţionare şi abrevierile: *videotex (Videocommunication Teleprinter Exchange)* – videotex, videografie dialogată; *teletex (Telecommunication Teleprinter Exchange)* - teletex, videografie emiţătoare.

Sunt utilizaţi şi termenii-simboluri, care reprezintă construcţii terminologice complexe constituite din sigle şi cifre: *MP3* (format numeric de comprimare a sunetului), *POP3* (protocol de pompare a poştei), *IMAP4* (lucrul cu poşta electronică la server în regimul timpului real), @ (arobase) – simbolul adresei pentru poşta electronică.

Abreviaturile englezeşti sunt utilizate frecvent în componenţa construcţiilor terminologice: *adresse IP, adresse Web* – adresă Internet; *message SMS* – mesaj SMS; *document Web* - document Web; *serveur Web* - server Web; *recepteur GPS* – receptor GPS; *PC de poche* – computer personal de buzunar; *lecteur de MP3* – dispozitiv de citire a fişierelor MP3; *radio FM* – radio FM; *carte SIM* – cartelă SIM.

În calitate de contra-balanţă a fenomenului de împrumut terminologic din engleză în franceza telecomunicaţiilor, în Franţa se intensifică procesul de creare a propriilor echivalente. Acest proces este rezultatul politicii promovate de guvernul francez în direcţia activizării dezvoltării limbii franceze în condiţiile pluralismului cultural: eng.fax – fr.*télécopie* – fax; eng : computer – fr.*ordinateur*, calculator; eng.walkman – fr.*baladeur*, magnetofon portativ cu auriculare; eng.hacker – fr. *Pirate*, hacker; eng. DVD – fr. *vidéodisque*, DVD; eng.organizer – fr.*micro-ordinateur*, micro-computer; eng.emoticon, smiley – fr.*frimousse*, mutrişoară zâmbitoare; eng;newsgroup – fr.*forum*, forum, grup de discuţii; eng.Web – fr. *Toile*, Web, pânză; eng.chat – fr.*messagerie instantanée* – corespondenţa prin Internet în regimul timpului real, chat.

Totuşi, creativitatea terminologică franceză duce la fenomenul non-popularităţii unor termeni: de exemplu, franţuzescul *courriel* (abreviere de la courrier électronique)

- poşta electronică, *mél* (abreviere de la m/essagerie él/ectronique, prin analogie cu tél.), care indică pe cărţile de vizită adresa electronică, totuşi, cedează englezescului e-mail sau simbolului arobase @; englezescul spam pentru care francezii au propus *pourriel* (pou/belle/ + /cou/rriel) este şi el mai des utilizat; acelaşi algoritm de funcţionare îl au şi termenii *World Wide Web* în locul franţuzescului *toile d'araignée mondiale T.A.M.* (pânză mondială); PC (computer personal) în locul franţuzescului *OP* (Ordinateur Personnel), abreviatura PC formând la rândul său un construcţii terminologice noi: *PC de poche* – computer de buzunar; *PC de bureau* – computer de birou.

Interanglicismele - calchieri. O altă formă de influenţă interenglezească asupra terminologiei franceze a telecomunicaţiilor este calchierea. Cel mai mare număr de calchieri în terminologia franceză a telecomunicaţiilor se atestă la etapa modernă de dezvoltare a ei. Termenii englezi sunt utilizaţi ca model de formare a termenilor francezi, legaţi de Internet şi telefonia mobilă. De exemplu, *eng. very high frequency / fr. très haute fréquence – frecvenţă foarte înaltă: eng. buzzer / fr. ronfleur – zumer, întrerupător automat; eng. Network/fr.réseau – reţea; eng.data/fr.données – date ; eng. display/fr.afficahge – afişare pe ecran; eng.window/fr.fenêtre – fereastră de dialogare; eng.password/fr.mot de passe – parolă; eng.mailbox/fr.boite à lettres – cutie poştală electronică; eng.handsfree/fr.mains-libres – utilizarea telefonului mobil fără a ocupa mânile – mâini libere; eng.newsgroup/fr.groupe de discussion - grup de discuţii; eng. on line/fr.en ligne, on-line; eng.viewer/fr.visionneur – program pentru vizionare; eng. frequently asked questions, FAQ / fr.foire aux questions – FAQ, întrebări frecvente*.

Astfel, sunt calchiaţi nu doar termenii, ci şi construcţiile terminologice, care în limba franceză îşi schimbă structura – ordinea rema-tematică (R-T) englezească în structura tema-rematică (T-R) franţuzească: *eng. electronic money (P-T) > fr. monnaie electronique (T-P)*. În mod analogic sunt compuse şi alte unităţi terminologice complexe: *eng. home page > fr. page d'accueil – pagina acasă; eng. electronic mail > fr. courrier électronique – poşta electronică; eng. information highway > fr. autoroute de l'information – rută informaţională; eng. hard disk > fr. disque dur – disc tare; eng. access provider > fr. fournisseur d'acces – provaider*.

La nivelul funcţionării termenii împrumutaţi şi termenii calchiaţi pot avea diferenţe de valenţe. De exemplu, *envoyer l'e-mail* (se utilizează interanglicismul e-mail) – a trimite un mesaj electronic; dar *regarder le courrierélectronique* – a consulta poşta electronică (se utilizează termenul francez calchiat din engleză).

Astfel, terminologia franceză a telecomunicaţiilor se adevereşte a fi, aidoma altor terminologii tehnico-ştiinţifice, destul de transparentă pentru pătrunderea anglicismelor şi mai ales, pentru calchierea termenilor anglo-americani simpli şi complecşi.

Concluzii. În conformitate cu postulatele teoretice ale doctrinelor terminologice tradiţionale, la formarea terminologiilor trebuie evitate fenomenele lingvice care violează simetria semnului terminologic şi logica ierarhiilor terminologice. Totuşi, realitatea conceperii şi funcţionării corpusului terminologic ştiinţific nu coincide, de cele mai deseori, cu recomandările teoretice presomptuoase. Starea reală a normei lexicografice terminologice şi mai ales, observările asupra funcţionării termenilor în textele ştiinţifice, pun la îndoială postulatele teoretice. Cauzele apariţiei asimetriei dintre planul conţinu-

tului şi planul expresiei în semnul terminologic trebuie căutate, pe de o parte, în factorii extralingvistici de dezvoltare a domeniului referenţial respectiv, iar pe de altă parte, în condiţiile intralingvistice de structurare diacronică şi sincronică a fenomenelor limbii.

Studierea funcţionării unităţilor terminologice în textele ştiinţifice demonstrează că în pofida eforturilor comisiilor şi comitetelor, ce se străduie să reglementeze actualizarea termenilor francezi în texte-vorbire, utilizarea termenilor şi sintagmelor terminologice este subordonată aceloraşi legi dinamice-energetice ale limbii naturale, legi care reglementează viaţa vocabularului literar şi a celui comun. Interdicţiile guvernamentale nu pot stăvili pătrunderea în textele ştiinţifice contemporane a anglicismelor, fenomen propriu mai ales acelor domenii ale cunoaşterii, în care tehnica americană ocupă un loc de frunte. Anume aceşti factori extralingvistici explică „invazia" împrumuturilor din limba engleză în DR „Telecomunicaţiile". Fiecare terminologie tehnico-ştiinţifică are nevoie de normalizare şi reglementare. Totuşi, trebuie să luăm aminte că abordarea matematică în soluţionarea sarcinilor lingvistice – abordare ce constă în construirea sistemelor lexicogramaticale, logic reglementate şi imobilizate în timp, constituie doar un mijloc tehnologic de modelare plauzibil pentru soluţionarea unor probleme inginereşti, aplicative.

Surse bibliografice:

1. **Bessé B**. De termes techniques nouveaux. Termes officiellement recommandés par le Gouvernement français. Paris, Louis Musin, 1999. 208 p.
2. **Buyssens E.** Le langage et le discours; essai de linguistique fonctionelle dans le cadre de la sémiologie. Bruxelles: Office de publicité, 1943.
3. **Chingareva-Slavine E**. Sémiologie, linguistique et modélisation. P. Hermès Science Publication, 2003
4. **Cuisine et vins de France**. Paris, Larousse, 1987, 703 p.
5. **Dąbska-Prokop U.** C'est...qui, c'est...que// Munus Amicitiae. Studia linguistica in honorem Witoldi Mańczak septuagenarii. Cracoviae: Universitas Iagellonica 1995.
6. **Eco U.** O teorie a semioticii. Bucureşti, Merdiane, 2003, 383 p.
7. **Felber H.** Theory of Terminology, Terminology Work and Terminology Documentation. Interaction and world-wide development. //Fachsprachen I: 1/2. 1979, p. 20-32.
8. **Gaudin F. Guespin L**. Initiation à la lexicologie française : De la néologie aux dictionnaires. - Bruxelles: Editions Duculot, 2000.
9. **Gesché V., Schaetzen C**. Néologismes de firme: les doublets dans les interfaces graphiques d'Apple et de Microsoft // La banque des mots. 1994. XXXXVII. P. 95-104.
10. **Hong Cheol-Hoon.** Tendances de la néologie par dérivation et par formation au moyen d'éléments gréco-latins // La linguistique. 1997. Vol. 33. Fascicule 2. P. 107-116.
11. **L'Ordinateur individuel**. Mensuel. 2000 - 2003. Paris.
12. **Language Typology and Language Universals** / Sprachtypologie and sprachliche Universalien. An International Handbook. 2 Volumes. Editors: Martin Haspelmath, Ekkehard König, Wulf Oesterreicher and Wolfgang Raible. Vol. 1: 2001, 854 p. Vol. 2: 2001, 941 p. Berlin - New York: Walter de Gruyter.
13. **Lerat P.** Dérivation lexicale et dérive terminologique // META. 1994, vol.39 № 4, p. 581-588.
14. **Lexikologie/Lexicology**. An International Handbook on the Nature and Structureof Words and Vocabularies. Vol. 1 - 2. Berlin - New York: Mouton - de Gruyter, 2005.

15. **Lotte D.S.** Aufgaben und Methoden zur Regelung von technischer Terminologie // Ausgewählte Texte zur Terminologie. Hrsg.: Ch. Laurén, H.Picht. Wien, 1993b. P. 190-205.
16. **Marouzeau J.** Lexique de la Terminologie Linguistique**.** Français-Allemand-Anglais-Italien. Paris: Librairie Orientaliste Paul Geuthner, 3e Édition augmentée et mise, 3e tirage, 1969, 265 pp.
17. **Martinet A.** Eléments de linguistique générale. - P.: Armand Colin, 2003, 224 p.
18. **Mounin G.** Dictionnaire de linguistique. Paris, PUF, 1999.
19. **Nauta D**. The Meaning of Information. Mouton , The Hague, 1972.
20. **Peirce Ch.S.** Collected Papers. I - VIII/ C.Hartshorne, P.Weiss, and A.Burks eds. Cambridge Mass.: Harvard University Press, 1931 – 1958.
21. **Piotrowski R.** Linguistic Synergetics// Automatic Documentation and Mathematical Linguistics. Vol. 30, no. 6, 1997, p.29-43.
22. **Piotrowski R.,** Bektaev K., Piotrowskaja A. Mathematische Linguistik. Bochum: Brockmeyer, 1985
23. **Piotrowski R.**, Popescu A., Chažinskaja M., Rachubo N. Automatische Wortanalyse. Bochum: Brockmeyer, 1985
24. **Rey A., Delesalle S**. Problèmes et conflits lexicographiques. – In: "Langue française", № 43 ("Dictionnaire, sémantique et culture"). Paris, 1979, p. 4-26.
25. **Saussure F. de**. Ecrits de linguistique générale. Etablis et édités par Simon Bouquet et Rudolf Engler avec la collaboration d'Antoinette Weil. P.: Gallimard, 2004, 353 p.
26. **The Encyclopedia of Language and Linguistics**/ Ed. by R.E.Asher and J.M.Y.Simpson. Oxford - N.Y. - Seoul - Tokyo, Pergamon Press 1993.
27. **Wüster E.** Terminologie als angewandte Sprachwissenschaft. Gedenkschrift für Univ.-Prof. Dr. Eugen Wüster. München - New York - London - Paris: K.G.Saur, 1979. 722 p.